

ГЛАСНИК ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА САНУ LXI (1)

BULLETIN OF THE INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA LXI (1)

UDC 39(05)

ISSN 0350-0861

INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA

BULLETIN
OF THE INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY
LXI
No. 1

Editor in chief:
Dragana Radojičić

Editor of the Topic:
Aleksandra Pavićević

International editorial board:

Radost Ivanova, Elephterios Alexakis, Jana Pospíšilová, Karl Kaser, Gabriela Kiliánová,
Milica Bakić-Hayden, Ingrid Slavec-Gradišnik, Marina Martynova, Fernando Diego Del
Vecchio, Kjell Magnusson, Tatiana Podolinska, Peter Finke

Editorial board:

Gojko Subotić, Sofija Miloradović, Jelena Čvorović, Srđan Radović, Aleksandra Pavićević,
Lada Stevanović, Ildiko Erdei, Jelena Jovanović

The reviewers:

Vojislav Stanovčić, Sofija Zahova, Mirjana Pavlović, Kosta Nikolić,
Ana Stolić, Mirko Blagojević, Mladena Prelić, Gordana Blagojević, Dušan Drljača, Dragan
Bulatović, Tatjana Cvjetičanin, Miroslava Lukić Krstanović, Jadranka Đorđević Crnobrnja,
Biljana Marković, Ivana Bašić

Secretary:
Marija Đokić

Accepted for publication by the reference of academician Vojislav Stanovčić, at meeting of
the Department of Social Sciences SASA, May 7th 2013

BELGRADE 2013

ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ

ГЛАСНИК
ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА
LXI
свеска 1

Главни и одговорни уредник:

Драгана Радојичић

Уредник темата:

Александра Павићевић

Међународни уређивачки одбор:

Радост Иванова, Елефтериос Алексакис, Јана Поспишилова, Карл Касер, Габриела Килианова, Милица Бакић-Хејден, Ингрид Славец-Градишник, Марина Мартинова, Фернандо Диего Дел Векио, Шел Магнусон, Татиана Подолинска, Петер Финке

Уређивачки одбор:

Гојко Суботић, Софија Милорадовић, Јелена Чворовић, Срђан Радовић, Александра Павићевић, Лада Стевановић, Илдико Ердеи, Јелена Јовановић

Рецензентски тим:

Војислав Становчић, Софија Захова, Мирјана Павловић, Коста Николић, Ана Столић, Мирко Благојевић, Младена Прелић, Гордана Благојевић, Душан Дрљача, Драган Булатовић, Татјана Цвјетићанин, Мирослава Лукић Крстановић, Јадранка Ђорђевић Црнобрња, Биљана Марковић, Ивана Башић

Секретар уредништва:

Марија Ђокић

Примљено на седници Одељења друштвених наука САНУ одржаној 7. маја 2013. године, на основу реферата академика Војислава Становчића

БЕОГРАД 2013.

Издавач:
ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ
Кнез Михаилова 36/IV, Београд, тел. 011–2636–804
eisanu@ei.sanu.ac.rs
www.etno-institut.co.rs

Рецензент:
академик Војислав Становчић

Лектор:
Софија Милорадовић

Превод:
Соња Жакула
аутори текстова

Дизајн корица
Горан Витановић

Техничка припрема и штампа:
Академска издања, Београд

Тираж:
500 примерака

Штампање публикације финансирано је из средстава
Министарства просвете науке и технолошког развоја Републике Србије

Часопис Гласник Етнографског института САНУ индексиран је у:
DOAJ (Directory of Open Access Journals); SCIndeks (Српски цитатни индекс);
Ulrich's Periodicals Directory.

The Bulletin of Institute of Ethnography SASA is indexed in: DOAJ (Directory of Open Access Journals); SCIndeks (Srpski citatni indeks); Ulrich's Periodicals Directory.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

39(05)

Гласник Етнографског института = Bulletin of the Institute of Ethnography /
главни и одговорни уредник Драгана Радојичић. – Књ. 1, бр 1/2 (1952) –
Београд : Етнографски институт САНУ (Кнез Михаилова 36/IV), 1952 –
(Београд : Академска издања). – 24 cm

Годишње
ISSN 0350-0861 = Гласник Етнографског института
COBISS. SR-ID 15882242

Садржај Contents

Тема броја: Лица смрти Topic of the Issue: Faces of Death

Уводна реч Introduction	7
Lada Stevanović, <i>Myth about Immortality in the Contemporary Pop Culture. A Case Study about Toše Proeski</i>	9
Лада Стевановић, <i>Мит о бесмртности у савременој популарној култури. Студија случаја о Тошету Проеском</i>	18
Florin Gherasim, <i>Exhumation and Reburials of Some Anticommunist Partisans in County of Cluj, Romania, 2009–2010</i>	19
Флорин Герасим, <i>Ископавање и поновно сахрањивање партизана-антикомуниста у Клужу, у Румунији, 2009–2010</i>	28
Aleksandra Pavićević, <i>Why was the Writer cremated? Thanato - Anthropological Aspects of Death and Funeral of Yugoslav literate Ivo Andrić</i>	29
Александра Павићевић, <i>Зашто је писац кремиран? Танатоантрополошки аспекти смрти и сахране југословенског књижевника Иве Андрића</i>	41
Gordana Blagojević, <i>Problems of Burial in Modern Greece: Between Customs, Law and Economy</i>	43
Гордана Благојевић <i>Проблеми сахрањивања у савременој Грчкој: између обичаја, закона и економије</i>	57
Varia	
Ђурђина Шијаковић, <i>(De)конструкција женског тијела у Еурипидовом 'Хиполиту'</i>	59
Ђурђина Шијаковић, <i>(De)construction of a Female Body in Euripides' 'Hippolytus'</i>	74
Ивана Башић, <i>'Омотач' и 'Целина' – Иконичност лексема тело и пут</i>	75
Ivana Bašić, <i>'Cloak' and 'Wholeness' – Iconicity of the Lexemes 'Telo' and 'Put'</i>	90
Јована Диковић, Јадранка Ђорђевић Црнобрња, <i>Сива зона закона и праксе: пример дечијег додатка</i>	91
Jovana Diković, Jadranka Đorđević Crnobrnja, <i>The Grey Zone of Law and Practice: an Example of Child Benefit</i>	106
Марта Стојић Митровић, <i>Људска права и држављанство</i>	107
Marta Stojić Mitrović, <i>Human Rights and Citizenship</i>	118

Милеса Стефановић-Бановић, Бранислав Пантовић, <i>'Наша' дијаспора у Аргентини – историјски преглед и прелиминарна истраживања</i>	119
Milesa Stefanović-Banović, Branislav Pantović, <i>'Our' Diaspora in Argentina– Historical Overview and Preliminary Research</i>	131
Лидија Вујачић, <i>Однос националног, регионалног и глобалног – Црна Гора у 21. вијеку</i>	133
Lidija Vujačić, <i>Relationship between the Local, Regional and Global – Montenegro in the XXI Century</i>	147
Ивица Тодоровић, <i>Нове могућности етногенетских проучавања становништва Србије</i>	149
Ivica Todorović, <i>New Possibilities for the Ethnogenetic Study of the Population of Serbia</i>	159
Милина Ивановић-Баришић, <i>Недеља – празник или радни дан</i>	161
Milina Ivanović-Barišić, <i>Sunday – Holiday or Workday</i>	172
Марко Стојановић, <i>На крају и на почетку – Карневал. Музеологија у транзицији</i>	173
Marko Stojanović, <i>At the End and at the Beginning – the Carnival. Museology in Transition</i>	186
Милан Попадић, <i>Херој гитаре: од иконе популарне културе до носталгичног самодизајна</i>	187
Milan Popadić, <i>Guitar Hero: From Icon of Popular Culture to Nostalgic Self-Design</i>	199
Библиографија	
Bibliography	
Биљана Миленковић-Вуковић, Сунчица Глишић, <i>Библиографија радова о традиционалној култури и фолклору у Гласнику Етнографског института САНУ– 50 књига. 2. део (народно градитељство и култура становања, исхрана и популарна култура)</i>	201
Научна критика и полемика	
Discussion and Polemics	
Милош Луковић, <i>Miroslav Válka, Sociokulturní proměny vesnice. Moravský venkov na prahu třetího tisíciletí</i>	259
Марина Спасојевић, <i>Саборно гробље у Сентандреји. Прошлост и натписи</i>	261
Мирослава Малешевић, <i>Љиљана Гавриловић, Музеји и границе моћи</i>	268
Упутство за припрему рада за штампање у Гласнику Етнографског института САНУ	273
Instructions for publication in the Bulletin of the Institute of Ethnography SASA	277

Ивица Тодоровић

Етнографски институт САНУ
ivica.todorovic@ei.sanu.ac.rs

Нове могућности етногенетских проучавања становништва Србије

У раду се указује на нове могућности осветљавања етногенезе становништва Србије, са нагласком на српском етносу. Током последњих година, у глобалним оквирима, генетска истраживања порекла, генеалогije, етногенетских и миграционих процеса указала су на низ нових аспеката, упутивши нас на претходно непознате начине сагледавања прошлости различитих народа и етничких група. У тексту је представљен уводни пресек започетих истраживања, уз основне смернице које би требало да доведу до доношења релевантних закључака. На основу наших прелиминарних истраживања и увида може се констатовати да на овај начин српска етнологија добија једно ново, веома моћно оружје у расветљавању етногенетских и миграционих процеса, односно – у анализи представа о пореклу и прошлости (у контексту утврђивања степена њихове истинитости).

Кључне речи: нове могућности, генетска истраживања порекла, Срби и становништво Србије, етногенетски и миграциони процеси, основне смернице, прелиминарна истраживања, степен истинитости представа о пореклу, прецизни закључци.

*Уводни осврт.*¹ Могућности истраживања на пољу етногенезе, генеалогije и миграција, као и употребе представа о прошлости (нпр. еволуционизма и других идеологија у непосредној релацији са тумачењима порекла), у савременим околностима су вишеструке. У наведеном смислу неопходно је разликовати етногенетска проучавања порекла становништва и културно-антрополошка разматрања савремених митова о прошлости, односно – одговарајућих представа о пореклу.² На ово се надовезује и разматрање наведених

¹ Текст је резултат рада на пројекту бр. 47016: *Интердисциплинарно истраживање културног и језичког наслеђа Србије. Израда мултимедијалног интернет-портала Појмовник српске културе*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

² Примера ради, у мојој студији која се превасходно бавила феноменолошким истраживањем специфичних представа о пореклу Срба, само поглавље IX, а пре свега поглавље IX.4

коришћења научних хипотеза у идеолошке сврхе. Као и сваки други феномен, генетска истраживања порекла (која су још увек у почетној фази)³ могу се употребити у позитивном контексту, али се могу и злоупотребити, као што је случај и са свим другим проучавањима прошлости у најширем смислу (в. рецимо Екмечић 2000; Терзић 2000; Батаковић 2008), а пре свега – генеалогичке, порекла и етногенезе различитих народа и етничких група.⁴ Примера ради, негативни аспекти који произлазе из употребе овог феномена (односно – могућности продора у давну прошлост) у политичке сврхе довели су до тога да се у медијима почело говорити о „рату генима на Балкану“⁵, при чему су различите „стране“ покушавале – позивајући се на наводне резултате генетских истраживања порекла – да неистинито укажу на сопствено, наводно преимућство у „старости“, тј. „изворности“, или „чистокрвности“, тиме претендујући на одговарајуће право у садашњости на одређене територије, почаста или накнадна тумачења историје (уп. Маслаћ 2011а; Маслаћ 2011б).⁶

Нове истраживачке могућности. У сваком случају, независно од постојања различитих могућности њене употребе и/или злоупотребе, добре стране коришћења нове методологије (засноване на ДНК анализи) у научне сврхе за нас су вишеструко занимљиве, превасходно када је реч о поменутом проучавању етногенезе и генеалогичке.⁷ Овде се пре свега мисли на омогућавање прецизнијих и сложенијих истраживања и приступа, базираних на генетским показатељима,

(Тодоровић 2005, 298–310), посвећено је утврђивању степена истинитости различитих етногенетских поставки, односно – непосредном разматрању порекла Срба, као што је у студији јасно наглашено. Поједине несувисле интерпретације су, потпуно бесмислено и злонамерно, покушале да покажу како су извори у овој књизи коришћени као позитивно цитирана литература, или да, пак, илустративно навођење садржаја којима се бави феноменолошка анализа представљају ауторов лични став, тј. тврдњу.

³ Уп. рецимо садржаје изнесене на различитим сајтовима за генетску генеалогичку (<http://www.poreklo.rs/2012/09/04/preporucujemo-sajtovi-za-genetsku-genealogiju/>); уп. и: <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna.aktuelno.290.html:384521-dnk-otkriva-ko-su-nam-precni>; <http://www.dnk.rs/>. О савременим схватањима и праксама у генетици, у илустративном контексту, в. рецимо: Тусић и Матић 2005.

⁴ По М. Нишкановићу, „генеалогичка трагања данас, научно, стручно и институционално неутемељена, простор су по којем, најчешће, неспособни и неупућени лутају тражећи себи, али намећући и другима искривљене представе о културном, националном, верском... идентитету“ (Нишкановић 2004, 6).

⁵ У поменутом контексту и њему сродним могли бисмо навести значајан број текстова објављених у бројним медијима. В. рецимо: http://www.freewebs.com/genetska_istrzivanja/alavantic-reakcije.htm; <http://www.forum.hr/showthread.php?t=456904>; <http://www.tportal.hr/scitech/znanost/145718/Primorcevo-otkrice-nije-ni-za-diplomski-iz-genetike.html>

⁶ У другачијем контексту, савремена генетска истраживања понекад се користе у духу тзв. „политичке коректности“ (а науштрб науке) или, пак, у сврху пропаганде еволуционизма/дарвинизма, као једне врсте савремене идеологије, односно – у циљу успостављања одговарајуће доминантне научне парадигме (о чему на овом месту не можемо говорити детаљније). У вези с претходним – генерално посматрано – првенствено треба бити опрезан када је реч о датирањима која сежу у далеку прошлост (уп. Станојевић 2010).

⁷ Примера ради, један од прокламованих научно-истраживачких интереса Лабораторије за хуману молекуларну генетику (при београдском Институту за молекуларну генетику и генетичко инжењерство) јесте и истраживање етногенезе Срба (в. <http://www.imgge.bg.ac.rs/?p=lhmgprojekti>).

почев од проучавања порекла по мушкој/очевој линији наслеђивања – путем Y-хромозома, као и порекла по мајчиној линији наслеђивања – путем митохондријалне ДНК (уп. рецимо Cavalli-Sforza 2008, 86–91; Димитријевић 2007, 113–114; в. и одговоре на бројна питања о овој методологији у: <http://www.familytreedna.com/faq/answers>). Осим ових метода, у исте сврхе користе се и други показатељи, чија употреба је већ указала на низ нових могућности сагледавања прошлости и порекла. Када се наведеним, новим приступима и показатељима додају стандардна етнологска, историјска и друга истраживања, може се добити знатно јаснија представа о етногенетским и миграционим процесима, када је реч о Србима и становништву Србије. У дотичном контексту, посебно значајне маркере свакако представљају презимена (уп. рецимо Вавић Грос 2011) и родовски надимци, као и породичне славе (уп. Ракић и Станисављевић-Ракић 2005, 20), чије упоређивање са поменутиим генетским показатељима/информацијама може довести до врло прецизних закључака, на начин који никако није био могућ у претходном периоду (уп. Бачко и Максимовић 2010, 26–30; Кљосов 2010, 81–82). За нас су у овом раду од илустративног значаја пре свега они текстови (Cavalli-Sforza 2008; Кљосов 2010; Бачко и Максимовић 2010) који са различитих становишта сасвим непосредно на веома разумљив начин указују на могућности генетских истраживања и њиховог непосредног повезивања са друштвено-хуманистичким наукама. Подразумева се, читаоца бисмо могли упутити и на знатно ширу литературу⁸, али на овом месту управо поменути текстови имају посебан значај са становишта уводног упознавања са дотичном проблематиком.

Различите дисциплинарне приступе неопходно је допунити и непосредним етнографским прикупљањем представа о пореклу, уз додатна архивска и друга, сродна истраживања (уп. Нишкановић 2004, 6, 15–17), почев од прикупљања и консултовања доступне литературе. У овом смислу, од посебног значаја су антропогеографска истраживања (а пре свега издања Српског етнографског зборника), која у многим случајевима представљају траг о пореклу који су савремене генерације у значајној мери изгубиле из памћења (Челиковић 2011а, 7; Нишкановић 2004, 19; Ракић и Станисављевић-Ракић 2005, 8; уп. Челиковић 2011б), као што јасно показују и најновија теренска истраживања. У сваком случају, сасвим је јасно да нова истраживања заснована на генетским показатељима – уз опрезно избегавање могућих злоупотреба, прераних закључака и сензационализма – умногоме увећавају потенцијал савремене науке. Уз доследан научни приступ, ови показатељи ће нам значајно помоћи у настојањима да се створи јасна представа о етногенетском и генеалогско-антрополошком профилу становништва Србије (али и шире; в. Српски ДНК пројекат у:

⁸ В. рецимо веома велики број референци повезан са непосредним генетским истраживањима у: http://en.wikipedia.org/wiki/Y-DNA_haplogroups_by_ethnic_group). Пре свега в. литературу наведену у: <http://www.poreklo.rs/2012/09/23/istraživanje-genetska-slika-srba/>; Јерковић 2012а (в. напомену 9). С обзиром на то да се генетска истраживања порекла још увек налазе у почетној („пионирској“) фази, за нас су, у овом тренутку, од великог значаја и научно-популарни текстови (као и илустративни популарни текстови). Текстове овог типа ћемо, из наведеног разлога – као литературу или илустративне изворе – у зависности од контекста такође користити у нашем раду (који је *уводног* карактера и, као такав, првенствено усмерен на обавештавање шире научне јавности о значају и могућностима употребе генетских истраживања у етнологији и сродним наукама).

<http://poreklo.rs/srpski-dnk-projekat/>), односно – њених различитих делова, лингво-културних зона и микроцелина.

Вишедимензионални приступ. У вези с претходним, на овом месту нас првенствено интересује повезивање етнолошких сазнања и нових података који произлазе из генетских истраживања порекла. Другим речима, поставља се питање на који начин српска етнологија може искористити нова научна сазнања (из контекста генетских истраживања) и шта ће показати резултати мултидисциплинарних истраживања која повезују етнологију (заједно са физичком и културном антропологијом, етнолингвистиком, историјом, антропогеографијом, археологијом итд.) и генетику. У овом раду говоримо управо о прелиминарним напорима учињеним у правцу повезивања наведених научних дисциплина, а у циљу долажења до прецизнијих закључака и представа о пореклу. Досадашња генетска истраживања порекла Срба и становништва Србије, иако суштински пионирског карактера⁹, врло убедљиво и илустративно указују на вишеструке и сасвим конкретне могућности када је реч о поменутих повезивањима (в. Бачко и Максимовић 2010, 26–30). Наиме, уз помоћ ДНК анализе често се добијају прецизни и конкретни одговори на бројна етнолошка и историјска питања која би, уколико се лишимо коришћења ове методологије и одговарајућих сазнања, заувек остала без прецизнијег одговора (в. опет илустративне студије: Кљосов 2010; Cavalli-Sforza 2008). С тим у вези, питање проучавања етногенезе Срба и становништва Србије (в. Andrejić 1996), односно – међусобног односа различитих лингво-културних група у оквиру српског етноса, као и односа Срба и других етничких група у Србији, употребом генетских истраживања, тј. показатеља, свакако се може додатно осветлити (уп. <http://poreklo.rs/srpski-dnk-projekat/>; <http://www.poreklo.rs/2012/09/23/istraživanje-genetska-slika-srba/>) и сазнајно подићи на знатно виши ниво.

Као што је већ наглашено, применом генетских истраживања, као савремене методе, отварају се бројни путеви за нова сазнања (в. рецимо Cavalli-Sforza 2008, 12 итд; Бачко и Максимовић 2010, 16 и даље)¹⁰, као и за мултидисциплинарна повезивања, уз упоређивање података из различитих научних домена. Другим речима, повезивањем резултата различитих поменутих научних дисциплина, питање порекла Срба и становништва Србије добија много јасније контуре. Упоредивањем 1) представа о пореклу и породичних родослова (етнологија, антропогеографија), говора (филологија/лингвистика,

⁹ В. табелу у којој су сабрана кључна „досадашња генетска истраживања Срба“ (Јерковић 2012 а); с тим у вези в. пре свега: Perićić et al. 2005; Marjanovic et al. 2005; Veselinovic et al. 2008; Mirabal et al. 2010; Rugeiro et al. 2012. За нас је у овом тренутку од посебног значаја и интернет портал *Порекло*, где се налази низ информација о различитим генетским и генеалогским истраживањима, са нагласком на најновијим; в. <http://poreklo.rs/srpski-dnk-projekat/>; <http://www.poreklo.rs/2012/09/23/istraživanje-genetska-slika-srba/>; Маринковић 2012б; Јерковић 2012 б; Јерковић 2012 в; Јерковић 2012 г; уп. и <http://www.vojinovic.eu/srpski/DNKrezultati.html>. Када је реч о општем контексту, уп. рецимо: http://www.eupedia.com/europe/european_y-dna-haplogroups.html; http://en.wikipedia.org/wiki/Y-DNA_haplogroups_by_ethnic_group.

¹⁰ Примера ради, као што то дефинише познати генетичар А. Кљосов – „испоставило се да је могуће пратити кретања народа и без помоћи лопате и четкице археолога, или мерења лобања, и без довитљивог расплитања сазвучја и значења речи у живим и мртвим језицима, већ просто пратећи маркере у нашим ДНК“ (Кљосов 2010, 82).

етнолингвистика), као и духовне, материјалне и социјалне културе (етнологија, културна антропологија), заједно са одговарајућим физичким (физичка антропологија) и карактеролошким (етнопсихологија) особинама, с једне стране, и 2) аналогних писаних извора (историја) и археолошких трагова (археологија), уз додатна генетска истраживања (генетика, биологија), с друге стране, добија се комплетна слика о одређеном подручју и омогућава се максимално искоришћавање нових потенцијала савремене науке (уп. Тодоровић 2011, 28). Овде неизоставно треба додати и плодотворна искуства, тј. могућности етнокултуролошког, пре свега етнолингвистичког мапирања јужнословенског простора (уп. Плотникова 2004), при чему се исто може рећи и за етномузиколошки контекст (уп. рецимо Васић 2011, 124 и 125), као и за друге културне контексте¹¹, што су такође веома корисне и значајне димензије усложњеног, компаративног проучавања порекла и дијахронијских процеса. Наиме, сваки детаљ/мотив или комплекс елемената духовне, социјалне и материјалне културе одређеног подручја (заједно са лексиком и другим лингвистичким нивоима и елементима, исто као и са музичким итд.) може бити на одговарајући начин мапиран и сведочити о постојању извесних микрокултурних целина (а у контексту сагледавања различитих етничких и културних релација на проучаваном простору); уп. рецимо Петровић 2000, 433–439; Богдановић 1992а, 15.

Генетска истраживања – основне смернице. Када је реч о истраживању порекла, за нас су у овом тренутку посебно занимљива – и са становишта реализације, најпрактичнија – генетска истраживања заснована на Y-хромозому (који се директно преноси са оца на сина), односно – на разматрању распрострањености и међусобног односа одговарајућих хаплогрпова и хаплогрупа.¹² [Овде треба указати на околност да постоје различити кључеви тумачења резултата, али и самих поставки истраживања, заједно са одговарајућим пласирањем различитих информација у јавности. Рецимо, изворно порекло варијанте хаплогрупе I2а, која је најзаступљенија међу Србима (уз напомену да су називи/номенклатура одговарајућих варијанти више пута мењани), углавном се

¹¹ За нас, примера ради, илустративна могу бити и етномузиколошка истраживања Оливере Васић, која, анализирајући народну игру познату под називом *руменка*, закључује да се по њеном распрострањењу може тврдити „да је везана за стариначко становништво (старовремце, ћутуклије) у областима: Црноречје, Бања, Тимок, Заглавак, Буцак, Сврљишка котлина, околина Ниша и нека села Пиротског поља“ (Васић 2011, 124).

¹² Хаплогрупа представља групацију становништва које је у даљој прошлости имало заједничког претка (уп. <http://sr.wikipedia.org/Haplogrupa>; <http://www.haplogroups.com>; http://sr.wikipedia.org/sr/ДНК_хаплогрупе_људског_Y-хромозома). Наиме, генетичари су дошли до закључка да целокупно савремено мушко становништво има заједничког претка (уп. <http://www.isogg.org/tree/>; Јерковић 2012 ж), а пратећи гранање његовог потомства констатовали су да савремене популације имају неког млађег претка, који је живео у давној прошлости (уп. Маслаћ 2011а; Бачко и Максимовић 2010, 17; в. и шире 17–26. О појму хаплогрпа в. <http://sr.wikipedia.org/wiki/Haplotip>. Генетичари су развили и одговарајућу хронолошку методологију (в. http://www.mymcgee.com/tools/yutility.html?mode=ftdna_mode; Nordtvedt 2008), која им омогућава да изведу претпоставке пре колико (хиљада) година су живели преци одговарајућих популација, тј. хаплогрупа (в. Кљосов 2010, 68–69); о могућим непрецизностима метода овог типа уп. Бачко и Максимовић 2010, 19; обавезно в. Станојевић 2010, 276–278 и даље.

везује за тзв. динарску зону и одговарајуће утицаје, али се исто тако доводи у примарну везу и са подручјима Украјине и Пољске, тј. са Словенима (Маслаћ 2011а; Маслаћ 2011б; Јерковић 2012 б; Nordtvedt 2011; Станојевић 2010, 286-287; уп. и Кљосов 2010, 68; уп. Нордведт 2009, 32).¹³ С друге стране, хаплогрупа Е, тј. E1b1b – са различитим подгрупама, махом се повезује са јужним поднебљима и одговарајућим миграцијама са југа, али и са неолитским културама старог Балкана, итд. (в. рецимо Бачко и Максимовић 2010, 21; Јерковић 2012е).] Међутим, треба имати на уму да је ово само један од релевантних генетских маркера, који упућује на само један (наравно, веома значајан и упућујући) аспект општег генетског комплекса и порекла становништва одређене области (Cavalli-Sforza 2008, 75–82 итд.; уп. Бачко/Максимовић 2010, 16–17). Подразумева се, изузетно плодотворна била би и већ поменути истраживања митохондријалне ДНК (пре свега са становишта одгонетања ланца наслеђивања по мајчиној линији; в. Cavalli-Sforza 2008, 86–89; Маринковић 2012а; http://www.eupedia.com/europe/european_mtdna_haplogroups_frequency.html), уз истраживање HLA-антигена (A, B, C итд.) (в. рецимо Belić 2008; Cavalli-Sforza 2008, 29–30, 60–61, 73), крвних група и резус фактора (уп. Cavalli-Sforza 2008, 23–26, 29, 31, 112–115; уп. Тодоровић 2011, 28; Ridli 2001, 164–176), итд. Ипак, из практичних разлога,¹⁴ као и услед чињенице да се на овај начин директно прати наслеђивање по мушкој линији (уп. рецимо Кљосов 2010, 62, 66–70), поменути истраживања базирана на Y-хромозому намећу се као најпотребнија и најнеопходнија у контексту одговарајућих прелиминарних генетских испитивања порекла Срба и становништва Србије (у оквиру шире конципираних истраживања српског етничког простора) (уп. Тодоровић 2011, 28).

Компаративна истраживања Србије. У складу с претходним, логично је било предложити и иницирати компаративна истраживања различитих делова (и културних зона) Србије и српског етничког простора, са иницијалним нагласком на истраживању источне Србије, а у вези с претпоставком да се овде, у многим микроцелинама, тј. областима, у значајној мери очувало стариначко становништво (в. рецимо Цвијић 1966, 136–137, 179, 177; 439–440, 474 итд. уп. Костић 1973, 32). У дотичном контексту, посебно занимљиве су оне области где се уочавају културне зоне са различитим односом (претпостављеног) стариначког и досељеничког становништва (уп. Костић 1973, 33 и даље). Примера ради, са овог становишта би – у оквиру ширих, компаративних истраживања, али и самостално посматрано – било од великог значаја добијање информација о присуству претходно помињаних хаплотипова/хаплогрупа у сврљишкој области (културолошки карактеристичној и илустративној за шири простор источне Србије)¹⁵, или пак у општини Зајечар¹⁶, са нагласком на релацији поменутих,

¹³ У вези с претходним треба нагласити да се нови резултати генетских истраживања суштински подударају са закључцима других научних дисциплина; в. Толстов 1948, 37–38; Трубачов 2005; Трубачов 2006; Пипер 2008, 128–136; Јанковић 2010, 213 –215, 218–220; уп. Лома 1993, 106–107.

¹⁴ Ова истраживања су финансијски релативно доступна, односно – тренутно знатно изводљивија од истраживања заснованих на митохондријалној ДНК.

¹⁵ Ово преваходно услед постојања две различите лингво-културне зоне, повезане са тимочко-лужничким (источна сврљишка културна зона) и сврљишко-заплањским (западна сврљишка културна зона) говорима (в. Богдановић 1992а, 15; Богдановић 1992б, 320 и даље), при чему се

најприсутнијих хаплогрупа I2a и R1a (као и њихов однос спрема хаплогрупе E, тј. E1b1b, и евентуалних других хаплогрупа; уп. <http://www.poreklo.rs/2012/09/23/istrazivanje-genetska-slika-srba/>). Наравно, исто важи и за српски етнички простор у целини. Као што је већ речено, свака од ових хаплогрупа се доводи у везу са различитим (изворним) пореклом (Јерковић 2012ж; уп. рецимо Бачко и Максимовић 2010, 17–26), али међусобно комплементарне чињенице – од генетских до историјских, језичких и етнокултуролошких – прелиминарно указују на посебан значај групација са доминантним хаплогрупама R1a и I2a у структури изворног (јужнословенског) српског етничког корпуса (Маслаћ 2011а; Маслаћ 2011б; Кљосов 2010, 62–63, 68; Јерковић 2012ђ; уп. Станојевић 2010, 286–287; уп. и Јанковић 2007, 174–181, в. и карту на стр. 18).

У складу са наведеним смерницама – као што је већ наговештено – крајем 2012. године спроведена су прелиминарна мултидисциплинарна, етнологска и генетска истраживања, чији се први резултати очекују током 2013. године.¹⁷

Литература и извори:

- Andrejić, Ljubomir. 1996. *Prilog bibliografiji o etnogenezi, etničkoj istoriji i etničkom identitetu stanovništva Srbije*. Beograd: Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu.
- Батаковић, Душан. 2008. „Слике модерне Србије: домети, ограничења, оспоравања“. У *Историја Србије од 19. до 21. века*, аутор Холм Зундхаусен, 549-569. Београд: Clіo.
- Бачко, А., и Максимовић Д. 2010. *Родови који славе св. Тому – генетичка и етнографска истраживања*. Београд: Издање аутора.
- Belić, Branislava. 2008. „Antigeni HLA sistema u populaciji Vojvodine“. *Glasnik Antropološkog društva Srbije* vol. 43: 56-66.
- Богдановић, Недељко. 1992а. *Изоглосе југоисточне Србије*. Ниш: Просвета.
- Богдановић, Недељко. 1992б. „Језик и говор“. У *Језик, култура и цивилизација, Културна историја Сврљига II*, уредник Сретен Петровић, 305-366. Ниш: Просвета – Ниш, Народни универзитет – Сврљиг.
- Вавић Грос, Загорка. 2011. *Презимена су чувари нашег језика*. Београд: Прометеј.
- Васић, Оливера. 2011. „Игра Руменка – проблеми њеног порекла“. *Етно-културолошки зборник XV*: 115-126.
- Veselinovic, I. et all. 2008. „Allele frequencies and population data for 17 Y-chromosome STR loci in a Serbian population sample from Vojvodina province“. *Forensic Science International* 176, 05/2008, (2008): 23-28. DOI: 10.1016/j.forsciint.2007.04.003
- Голубовић, Петар. 1992. „Становништво и насеља“. У *Језик, култура и цивилизација, Културна историја Сврљига II*, уредник Сретен

посебно источна сврљиска културна зона посматра као зона са доминантним стариначким становништвом (Петровић 2000, 421–422, в. и 433–441; уп. Голубовић 1992, 174–177; уп. Богдановић 1992б, 360, 364–365).

¹⁶ Становништво општине Зајечар такође карактерише неколико микрокултурних зона, од зоне тимочко-лужничких (али и северног огранка сврљиско-заплањских) до зоне косовско-ресавских говора и великоизворског спецификама, уз србо-влашку микроцелину.

¹⁷ Текст ће бити настављен радом *Мултидисциплинарна истраживања порекла становништва Србије – прелиминарни оквир*.

- Петровић, 173-213. Ниш: Просвета – Ниш, Народни универзитет – Сврљиг.
- Димитријевић, Никола. 2007. „Археогенетика и изучавање порекла становништва на Балкану“. У *Албанци лажни Илири*, уредник Весна Пешић, 113-118. Београд: Пешић и синови.
- Екмечић, Милорад. 2000. „Историографија 'само по огртачу'“. У *Одговор на књигу Ноела Малколма „Косово. Кратка историја“*, уредник Славенко Терзић, 11-43. Београд: Историјски институт САНУ.
- Јанковић, Ђорђе. 2007. *Српско поморје од 7. до 10. столећа*. Београд: Српско археолошко друштво.
- Јанковић, Ђорђе. 2010. „Нова археолошка сведочанства о Илирима у доба далматско-панонског устанка“. *Митолошки зборник* 23: 213-227.
- Јерковић, Сениша. 2012а. <http://www.poreklo.rs/wp-content/uploads/2012/09/srpska-genetika-page-001.jpg>, Приступљено 31.1.2013. (Табела на којој су сабрана сва досадашња генетска истраживања Срба).
- Јерковић, Сениша. 2012б. „ДНК истраживање: Божовићи из Ибарског Колашина“. Приступљено 31.1.2013. <http://www.poreklo.rs/2012/05/11/istrazivanje-bozovici-iz-ibarskog-kolasina>
- Јерковић, Сениша. 2012в. „Врањешевићи, Кљајићи, Покрајци – генетска веза“. Приступљено 31.1.2013. <http://www.poreklo.rs/2012/05/02/klajici-vranjesevici-pokrajci-genetska-veza/>
- Јерковић, Сениша. 2012г. „Крајишки Маринковићи (Хаплогрупа R1a1)“. Приступљено 31.1.2013. <http://www.poreklo.rs/2012/04/27/krajiskimarinkovici-haplogrupa-r1a1/>
- Јерковић, Сениша. 2012ђ. „Y-ДНК хаплогрупа I најчешћа код Срба“. Приступљено 31.1.2013. <http://www.poreklo.rs/2012/12/17/y-dnk-haplogrupa-i-najcesca-kod-srba>
- Јерковић, Сениша. 2012е. „Y-ДНК хаплогрупа E друга најчешћа међу Србима“. Приступљено 31.1.2013. <http://www.poreklo.rs/2012/09/27/y-dnk-haplogrupa-e-druga-najcesca-medu-srbima>
- Јерковић, Сениша. 2012ж. „Y-ДНК стабло људске врсте“. Приступљено 31.1.2013. <http://www.poreklo.rs/2012/08/12/y-dnk-stablo-ljudske-vrste/>
- Кљосов, Анатолиј. 2010. „Откуд су се појавили Словени и Индоевропљани? Одговор даје ДНК-генеалогичка“. *Узданица VII/2*: 59-86.
- Костић, Михајло. 1973. „Проблематика стариначког становништва у југоисточној Србији“. *Гласник српског географског друштва* св. XIII, бр. 1: 31-53.
- Лома, Александар. 1993. „Неки славистички аспекти српске етногенезе“. *Зборник Матице српске за славистику* 43: 105-126.
- Маринковић, Александар. 2012а. „Распрострањеност mt-ДНК хаплогрупа у југоисточној Европи“. Приступљено 31.1. 2013. <http://www.poreklo.rs/2012/08/22/rasprostranjenost-mt-dnk-haplogrupa-u-jugoistočnoj-evropi/>
- Маринковић, Александар. 2012б. „Истраживање: Срби натполовично вуку корене из палеолита“. Приступљено 31.1.2013. <http://www.poreklo.rs/2012/09/23/istrazivanje-srbi-natpolovično-vuku-korene-iz-paleolita/>
- Marjanovic, D. et al. 2005. „The Peopling of Modern Bosnia-Herzegovina: Y-chromosome Haplogroups in Three Main Ethnic Groups“. *Annals of*

- Human Genetics*, Volume 69, Issue 6, November 2005: 757-763. DOI: 10.1111/j.1529-8817.2005.00190.x
- Маслаћ, Божидар. 2011а. „Хрвати и Бошњаци нам после српског језика „позајмљују“ и гене?“ Приступљено 7.6.2012. <http://www.nspm.rs/kulturna-politika/hrvati-i-bosnjaci-posle-srpskog-jezika-pozajmljuju-i-gene.html>
- Маслаћ, Божидар. 2011б. „Одговор Драгану Приморцу, или о (зло)употреби гена“. Приступљено 7.6.2012. <http://www.nspm.rs/polemike/odgovor-draganu-primorcu.html>
- Mirabal, S. et al. 2010. „Human Y-Chromosome Short Tandem Repeats: A Tale of Acculturation and Migrations as Mechanisms for the Difusionog Agriculture in the Balkan Peninsula“. *American Journal of Physical Anthropology* 142(3): 380-390. DOI: 10.1002/ajpa.21235
- Нишкановић, Мирослав. 2004. *Српска презимена*. Београд: Српски генеалогски центар.
- Nordtvedt, Kenneth. 2008. „More Realistic TMRCA Calculations“. *Journal og Genetic Genealogy*, 4(2): 96-103.
- Нордведт, Кен. 2009. „Свыше 20.000 лет истории гаплогруппы П1В1 (P37.2+)“. *The Russian Journal of Genetic Genealogy (Русская версия): том 1, N 1*: 30-33. (<http://ru.rjgg.org>)
- Nordtvedt, K. 2011. „Comments about Haplogroup I Three and Conjectured Spread Map“. [http://knordtvedt.home.bresnan.net/Tree and Map for Hg I.pdf](http://knordtvedt.home.bresnan.net/Tree%20and%20Map%20for%20Hg%20I.pdf)
- Peričić, M. et al. 2005. „High-resolution phylogenetic analysis of southeastern Europe traces major episodes of paternal gene flow among Slavic populations“. *Molecular Biology and Evolution* 22(10): 1964-1975. <http://mbe.oxfordjournals.org/cgi/content/full/22/10/1964>; DOI: 10.1093/molbev/msi185
- Петровић, Сретен. 2000. *Митологија, магија и обичаји. Српска митологија – књ. V*. Ниш: Просвета – Ниш.
- Пипер, Предраг. 2008. *Увод у славистику 1*. Београд: Завод за уџбенике.
- Плотникова, А. А. 2004. *Этнолингвистическая география Южной Славии*. Индрик: Москва.
- Ракић, Р., и Станисављевић-Ракић В. 2005. *Српске породице и презимена*. Београд: „Алтер-етно“ центар, Мрљеш.
- Regueiro, M. et al. 2012. „High levels of Paleolithic Y-chromosome lineages characterize Serbia“. *Gene* 498(1/2012): 59-67. DOI: 10.1016/j.gene.2012.01.030
- Ridli, Met. 2001. *Genom – autobiografija vrste u 23 poglavlja*. Београд: Plato.
- Роуз, Серафим. 2008. *Постање, стварање и рани човек* (интернет издање). Београд: Svetosavlje.org <http://www.svetosavlje.org/biblioteka/Apologetika/SerafimRouzTumacenjePostanja/SerafimRouzTumacenjePostanja.htm>
- Станојевић, Бобан. 2010. „Генетика, историја, језик“. *Митолошки зборник 23*: 273-295.
- Терзић, Славенко. 2000. „Стара Србија у очима „Милосрдног анђела“: феномен историчарева деструктивности“. У *Одговор на књигу Ноела Малколма „Косово. Кратка историја“*, уредник Славенко Терзић, 85-105. Београд: Историјски институт САНУ.

- Тодоровић, Ивица. 2005. *Митска истина Срба*. Београд: Звоник.
- Тодоровић, Ивица. 2011. „Источна Србија као савремени истраживачки изазов“. *Етно-културолошки зборник XV*: 25-36.
- Толстов, С. П. 1948. „'Нарцы' и 'Волхи' на Дунае“. *Советская этнография* 2: 8-38.
- Трубачов, Олег. 2005. *Етногенеза и култура древних Словена*. Београд: Пешић и синови.
- Трубачов, Олег. 2006. *Етногенеза и култура древних Словена, други део*. Београд: Пешић и синови.
- Tucić N., и Matić G. 2005. *O genima i ljudima*. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.
- Cavalli-Sforza, Luigi Luca. 2008. *Geni, narodi i jezici*. Zagreb: Algoritam.
- Цвијић, Јован. 1966. *Балканско полуострво и јужнословенске земље*. Београд: Завод за издавање уџбеника.
- Челиковић, Борисав. 2011а. „Уз едицију 'Корени' “. У *Насеља српских земаља*, прир. Борисав Челиковић, 7-9. Београд: Службени гласник, САНУ.
- Челиковић, Борисав. 2011б. „Библиографија Српског етнографског зборника“. У *Насеља српских земаља*, прир. Борисав Челиковић, 775-796. Београд: Службени гласник, САНУ.
- <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna.aktuelno.290.html:384521-dnk-otkriva-ko-su-nam-prec1>, Приступљено 31.1.2013.
- <http://www.dnk.rs/>, Приступљено 25.5.2012.
- <http://www.imgge.bg.ac.rs/?p=lhmgprojekti>, Приступљено 11.2.2013.
- http://www.freewebs.com/genetska_istrazivanja/alavantic-reakcije.htm, Приступљено 31.1.2013.
- <http://www.forum.hr/showthread.php?t=456904>, Приступљено 31.1.2013.
- <http://www.tportal.hr/scitech/znanost/145718/Primorcevo-otkrice-nije-ni-za-diplomski-izgenetike.html>, Приступљено 25.5.2012.
- <http://www.familyreedna.com/faq/answers>, Приступљено 31.1.2013.
- <http://poreklo.rs/srpski-dnk-projekat/>. Приступљено 31.1.2013.
- http://en.wikipedia.org/wiki/Y-DNA_haplogroups_by_ethnic_group, Приступљено 31.1.2013.
- <http://www.poreklo.rs/2012/09/23/istrazivanje-genetska-slika-srba/>. Приступљено 31.1.2013.
- <http://www.vojinovici.eu/srpski/DNKrezultati.html>, Приступљено 25.5.2012.
- http://www.eupedia.com/europe/european_y-dna_haplogroups.shtml, Приступљено 27.7.2012.
- http://www.eupedia.com/europe/european_mtdna_haplogroups_frequency.html, Приступљено 31.1.2013.
- <http://sr.wikipedia.org/sr/Нарлогрпа>, Приступљено 2.2.2013.
- <http://www.haplogroups.com>, Приступљено 2.2.2013.
- http://sr.wikipedia.org/sr/ДНК_хаплогрупе_људског_Y-хромозома, Приступљено 2.2.2013.
- <http://www.isogg.org/tree/>, Приступљено 31.1.2013.
- <http://sr.wikipedia.org/wiki/Нарлотип>, Приступљено 2.2.2013.
- http://www.mymcgee.com/tools/yutility.html?mode=ftdna_mode, Приступљено 31.1.2013.

Ivica Todorović

New Possibilities for the Ethnogenetic Study of the Population of Serbia

The paper points to new possibilities of inquiry into the ethnogenesis of the population of Serbia, with an accent on the Serbian ethnos. Over the last years, within a global framework, genetic research of origin, genealogies, ethnogenetic and migrational processes have pointed to a wide array of new aspects, by pointing us towards previously unknown ways of viewing the past of different peoples and ethnic groups. The text presents an introductory overview of research that was begun, with basic pointers as to relevant conclusions. Based on our preliminary research and insights, it can be argued that Serbian ethnology gained a new, powerful weapon in the struggle to bring ethnogenetic and migrational processes to light – or rather – in the analysis of the notions about origins and the past (within the context of testing their veracity).

Key words: new possibilities, genetic research of origins, Serbs and the population of Serbia, ethnogenetic and migrational processes, basic pointers, preliminary research, the degree of veracity of notions, precise conclusions.